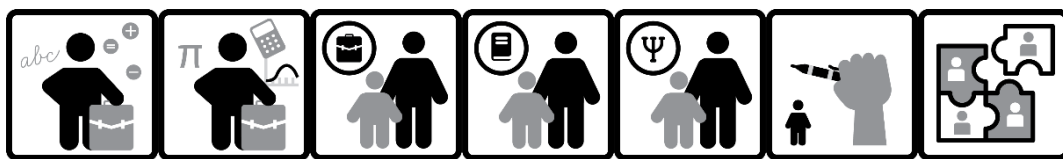

Odborné postupy v pedagogickej a poradenskej praxi

Dieťa a záškoláctvo

Kompetenčný rámec:

ZARIADENIEA ODBORNÍ ZAMESTNANCI	ZŠ, SŠ sociálny pedagóg v škole, školský psychológ, školský špeciálny pedagóg
VEKOVÁ KATEGÓRIA	prvý stupeň ZŠ, druhý stupeň ZŠ, stredná škola
FORMA	individuálna
VYPRACOVALA	Mgr. Jana Antolová
KONZULTÁCIE	Mgr. Dagmar Figová
EDITOR	PaedDr. Erik Papp
DÁTUM	marec 2022

Dieťa a záškoláctvo

Úvod do problematiky

V odbornej terminológii je záškoláctvo definované ako **porucha správania** (MKCH-10-SK). Závažnosť tejto poruchy sa posudzuje podľa rozsahu nevhodného správania. O záškoláctve ako o rizikovom správaní hovoríme vtedy, ak zákonný zástupca nedbá o riadne plnenie povinnej školskej dochádzky svojho dieťaťa, najmä ak neprihlási dieťa na povinnú školskú dochádzku alebo ak žiak neospravedlnene vynechá viac ako 15 vyučovacích hodín v mesiaci. Môže ísť o krátkodobú, resp. dlhodobú absenciu, zväčša s úmyslom uniknúť od školských povinností. V čase absencie sa žiak zvykne venovať svojej oblasti záujmu. Znamená to, že vplyvom záškoláctva môže dochádzať sekundárne aj k iným prejavom rizikového správania. Žiak môže napr. v čase absencie páchať rôznu trestnú činnosť, túlať sa, užívať psychoaktívne látky, vytvárať si úzus, príp. abúzus, najčastejšie k alkoholu, nikotínu a pod.

Zákon č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní (ďalej iba školský zákon), uvádza v treťom oddiele nasledovné princípy týkajúce sa povinnej školskej dochádzky:

- Nikoho nemožno oslobodiť od plnenia povinnej školskej dochádzky.
- Povinná školská dochádzka je desaťročná a trvá najviac do konca školského roka, v ktorom žiak dovърší 16. rok veku.
- Povinná školská dochádzka sa začína začiatkom školského roka, ktorý nasleduje po dni, keď dieťa dovърší šiesty rok veku a dosiahne školskú spôsobilosť.
- Povinná školská dochádzka sa plní v základných školách, v stredných školách a v školách pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.
- Žiak skončil plnenie povinnej školskej dochádzky, ak od začiatku plnenia povinnej školskej dochádzky absolvoval desať rokov vzdelávania v školách podľa tohto zákona alebo dňom 31. augusta príslušného školského roka, v ktorom žiak dovърší 16. rok veku.
- Žiakovi ôsmeho ročníka vzdelávacieho programu základnej školy, ktorý dovърší 16 rokov veku, riaditeľ školy umožní ukončiť deviaty ročník a získať nižšie stredné vzdelanie, ak je predpoklad úspešného ukončenia najneskôr do konca školského roka, v ktorom žiak dovърší 17. rok veku.
- Žiakovi s ťažkým zdravotným postihnutím môže riaditeľ školy umožniť vzdelávanie v základnej škole až do konca školského roka, v ktorom žiak dovърší 18. rok veku.

Z pohľadu pedagogiky je záškoláctvo sociálnopatologický jav vyskytujúci sa v školskom prostredí. Špeciálna pedagogika vníma záškoláctvo ako asociálne správanie, ktoré je v rozpore so spoločenskou morálkou vzhľadom na nedostatočné alebo dokonca chýbajúce sociálne cítenie (Tomašková, 2009).

Pre záškoláctvo platí, že žiak svojvoľne, zvyčajne bez vedomia zákonných zástupcov, neplní povinnú školskú dochádzku. Vyskytuje sa vo všetkých ročníkoch základnej a strednej školy. Na základe výskumu, ktorý bol realizovaný na Slovensku v rokoch 1998 – 2016 a následne publikovaný v časopise *Prevencia* (Slovíková, 2017), jasne vyplýva, že najvyšší počet neospravedlnených vyučovacích hodín je na I. stupni ZŠ.

Záškoláctvo predstavuje základný typ rizikového správania u detí v školskom veku. Jessor (1997) sa prikláňa k označeniu syndróm rizikového správania v dospievaní, keďže ešte nedochádza k patológii. Rovnako sa

podľa Jessora, Donovana a Costu (1991) početnosť a miera rizikového správania v adolescencii zvyšuje a časom tieto prejavy doznievajú.

Výskumy ukazujú, že v základnej a strednej škole sa vyskytuje viac u chlapcov než u dievčat (pomer je približne 3 : 1).

Vágnerová (2005) hovorí, že poruchy správania môžeme charakterizovať ako odchýlku v oblasti socializácie, keď jedinec nie je schopný alebo ochotný rešpektovať normy správania a práva druhých na úrovni zodpovedajúcej jeho veku, eventuálne na úrovni svojich rozumových schopností. Podľa autorky symptómy narušeného správania zahŕňajú agresiu k ľuďom a zvieratám, deštrukciu majetku, nepoctivosť a krádeže, úteky a záškoláctvo, ktoré sa objavujú pred 13. rokom veku.

Záškoláctvo je porucha správania neagresívneho charakteru, pričom spolu s útekmi z domu sú tým závažnejšie, čím mladšie dieťa sa ich dopúšťa.

Rozlišujeme päť kategórií záškoláctva:

- pravé záškoláctvo, keď žiak do školy nechodí, pričom zákonným zástupcom tvrdí, že áno,
- záškoláctvo so súhlasom zákonných zástupcov,
- žiak presvedčí zákonných zástupcov, že má zdravotné problémy, pričom sa cíti dobre a zákonný zástupca mu napíše ospravedlnenie zo zdravotných dôvodov,
- úteky zo školy – žiak uteká v priebehu vyučovania,
- odmietanie školy – dochádza k nemu z rôznych dôvodov, napr. psychické ťažkosti, nedostatočný prospech, prítomné poruchy učenia, strach zo zlyhania a pod.

Záškoláctvo definujeme buď ako *reaktívne* (impulzívne, skratové konanie), alebo *účelové* (plánované).

Bakošová, 2008 vymedzuje nasledovnú typológiu záškoláctva:

- záškoláctvo ako reaktívny akt vyplýva z toho, že žiak možnú negatívnu situáciu spojenú s návštevou školy rieši únikom,
- záškoláctvo ako porušenie sociálnej normy je definované tým, že normou je povinnosť dieťaťa navštevovať školu,
- záškoláctvo ako výbuch je určujúce tým, že ide o dlhodobú frustráciu, ktorú sa rozhodne žiak riešiť únikom zo školy,
- záškoláctvo ako individualizujúca úzkosť sa vymedzuje tak, že u žiaka nechodenie do školy nadobúda patologickú formu, tzv. fóbie voči škole,
- záškoláctvo ako zábavu možno definovať tým, že žiak miesto návštevy školy volí trávenie času so skupinou vrstovníkov,
- záškoláctvo ako motív prežiť niečo príjemnejšie sa veľakrát spája so žiakmi, ktorí majú výborný prospech a týmto krokom chcú vybočiť zo zabehaného denného stereotypu,
- záškoláctvo u detí zo sociálne znevýhodneného prostredia,
- záškoláctvo ako reakcia na zložitú životnú situáciu sa objavuje u žiakov, ktorí sa zložitejšie vyrovnávajú so životnými zmenami.

Základné princípy

Pri riešení prípadu záškoláctva je dôležité včasné podchytenie problému, ktorého základom je pravidelná evidencia školskej dochádzky triednym učiteľom. V prípade nezvyčajných a častých absencií je potrebné v prvom rade kontaktovať zákonných zástupcov. V prípade dlhodobějších a častých absencií žiaka informuje triedny učiteľ aj výchovného poradcu, školského psychológa, školského špeciálneho pedagóga, resp. iného člena školského podporného tímu.

Po rozhovore so žiakom a jeho zákonnými zástupcami, prípadne po konzultácii s poradenským zariadením škola určí postupy a stratégie na riešenie záškoláctva.

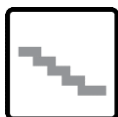
Keďže vedľajším účinkom záškoláctva je porušenie zákonných noriem zo strany zákonných zástupcov, ktorí majú zabezpečiť plynulosť školskej dochádzky, je škola povinná v prípade ich nespolupráce kontaktovať príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Ciele

Základným cieľom je zabezpečenie pravidelnej dochádzky žiaka do školy a identifikácia problému, ktorý zapríčinil jeho rizikové správanie. Druhým cieľom je vytvoriť komunikačný kanál so zákonnými zástupcami a nastavenie spolupráce medzi nimi a školským podporným tímom, prípadne poradenským zariadením. Úprava a eliminácia rizikového správania žiaka predstavuje dlhodobý proces, počas ktorého dochádza k jeho reedukácii s cieľom zamedziť spúšťaču (vnútorný konflikt, tensia, úzkosť a iné), aby opätovne spustil tento nežiaduci jav. Ideálny stav v tomto prípade predstavuje prinavrátenie sebahodnoty a motivácie žiaka k návratu do výchovno-vzdelávacieho procesu. Nevyhnutná je eliminácia nežiaducich vplyvov v okolí žiaka a v rámci budovania stratégie vhodné a správne nastavenie hodnotového rebríčka.

Postup činnosti

V rámci prevencie je dôležité všimnúť si varovné signály u rizikových žiakov (najmä introvertní, vyčleňovaní žiaci, nonkonformne sa správajúci žiaci, nedisciplinovaní žiaci, žiak v čase rozvodu zákonných zástupcov, zo sociálne znevýhodneného prostredia a pod.). Nevyhnutnú úlohu v oblasti prevencie plní triedny učiteľ, ktorý by mal pracovať so žiakmi na dennej báze a v prípade konfliktu riešiť situáciu okamžite a nepodceňovať drobné priestupky v triede.

Priebeh odbornej činnosti by mal byť prioritne zameraný na budovanie vhodných stratégií pri práci so žiakom, prinavrátenie jeho sebahodnoty a zdravej motivácie, eliminovanie nežiaducich vplyvov okolia (najčastejšie vplyv rovesníckych skupín), ako aj vhodné a správne budovanie hodnotového rebríčka.

- V rámci prevencie sa vychádza z evidencie školskej dochádzky triednym učiteľom a následnej konfrontácie žiaka v prípade neodôvodnenej absencie.
- V prípade opakovanej absencie žiaka je prvým krokom kontaktovanie zákonných zástupcov zo strany triedneho učiteľa. Ak ide o dlhodobejšiu a pravidelnú neprítomnosť žiaka na vyučovaní, informuje triedny učiteľ výchovného poradcu, s ktorým zvolia ďalší postup. S rizikovo sa správajúcim žiakom by mali pracovať pedagogickí zamestnanci a odborní zamestnanci školy pravidelne s cieľom identifikovať vnútorný alebo vonkajší konflikt žiaka a zabrániť prehlbovaniu nežiaduceho správania.

- Identifikáciu problému realizuje určený člen školského podporného tímu (ideálne školský psychológ alebo sociálny pedagóg v škole) najmä formou **rozhovoru a pozorovania**. Zistené informácie si chronologicky zaznamenáva, keďže riešenie je časovo náročnejšie a z dlhodobého hľadiska je vhodné, aby mal prehľad v problematike, pretože môže dochádzať k rôznym fabuláciám a cieleným výmyslom či už zo strany žiaka, alebo jeho zákonného zástupcu. Napriek tomu je dôležité neodsudzovať správanie žiaka a trpezlivo ho vypočuť.
- Pokiaľ sa prostredníctvom pozorovania nezaznamenajú pozitívne zmeny v správaní žiaka, nepravidelná dochádzka na vyučovanie pokračuje a zároveň intervencie zo strany PZ a OZ školy nie sú účinné, škola odporučí zákonným zástupcom návštevu CPaP. Cieľom je identifikácia rizikových faktorov vedúcich k záškoláctvu pomocou diagnostických metód. Dôležité je na základe záverov z diagnostiky odporučiť stratégie (napr. oceňovanie žiaduceho správania), ktoré budú cielene zamerané na pozitívnu zmenu v správaní žiaka. Záškoláctvo ako nežiaduce rizikové správanie môže mať rôzne spúšťače. Môže ísť o:
 - žiaka, ktorému ubližujú iní žiaci, je obeťou šikanovania, má sťaženú pozíciu v kolektíve, je neoblúbený, odmietaný a pod.,
 - žiaka, ktorý sa obáva niektorého z pedagógov (konflikt učiteľ – žiak),
 - žiaka, ktorý má rodinné problémy (starostlivosť o súrodenca, prítomnosť nevlastného rodiča a pod.),
 - žiaka, ktorému zákonní zástupcovia zakazujú navštevovať školskú inštitúciu (negatívny postoj k spoločnosti a jej k normám...),
 - žiaka, ktorý užíva, resp. zneužíva návykové látky (negatívne účinky legálnych alebo nelegálnych návykových látok neumožňujú účasť na vyučovaní, prípadne sa v čase vyučovania venuje ich distribúcii),
 - mimoriadne nadaného žiaka (môže byť napr. odmietaný ostatnými žiakmi) alebo naopak žiaka v škole neúspešného, s nižšími intelektovými schopnosťami,
 - priemerné a podpriemerné schopnosti žiaka, ktorý má výrazné medzery v učive, nemá osvojené učebné návyky, nie je zvyknutý pripravovať sa do školy,
 - žiaka so zdravotným znevýhodnením,
 - z pohľadu žiaka nespravodlivo hodnotiaci pedagóg, odpor žiaka ku škole, ku konkrétnemu učiteľovi
 - nevhodné pedagogické prístupy,
 - osobnostnú charakteristiku žiaka (napr. silný introvert), žiak ktorý nevláda riešiť záťažové situácie a pod.
- V ďalšom kroku je nevyhnutné podchytenie záškoláctva ako rizikového správania. V tomto prípade je dôležitá spolupráca školy a poradenského zariadenia s cieľom zvoliť jednotnú stratégiu pri odbornej činnosti so žiakom. V prístupe k záškoláctvu a jeho riešeniu sa odporúča:
 - včasnú intervenciu (neodkladať riešenie),
 - aplikovanie vhodnej intervencie na konkrétneho žiaka v konkrétnej situácii,
 - multidisciplinárna spolupráca odborníkov podieľajúcich sa na danom prípade,
 - zaznamenávanie podrobných postupov a krokov,
 - poskytovanie podpory, sprevádzania a spätnej väzby žiakovi aj jeho zákonným zástupcom.
- Ak je to nutné, posledným krokom môže byť výchovné opatrenie rozhodnutím súdu o predbežnom opatrení – umiestnenie dieťaťa do špeciálno-výchovného zariadenia: diagnostického centra, liečebno-výchovného sanatória, reedukačného centra.

Výstup činnosti

Záznamy v osobnom spise klienta: anamnestické údaje, záznamy z poradenských rozhovorov, pozorovaní a diagnostiky v zmysle dokumentácie uvedenej v procesných štandardoch odborné činnosti školského psychológa, odborné činnosti sociálneho pedagóga v škole a odborné činnosti školského špeciálneho pedagóga.

Spolupráca

V rámci internej spolupráce: triedny učiteľ, výchovný poradca, koordinátor prevencie, vychovávateľ, školský psychológ, sociálny pedagóg v škole, školský špeciálny pedagóg.

V rámci externej spolupráce: odborní zamestnanci poradenského zariadenia (psychológ, sociálny pedagóg, špeciálny pedagóg), ktorí v prípade závažnejšieho problému odporučia ďalší postup.

Pri prevencii záškoláctva je dôležitá spolupráca so zákonnými zástupcami žiaka.

Úzka spolupráca s úradom práce, sociálnych vecí a rodiny – oddelením sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Úskalia postupu

V prípade, že zákonní zástupcovia nespokupujú, resp. k záškoláctvu žiaka dochádza s ich súhlasom, je možnosť úpravy dochádzky veľmi nízka. Rovnako aj v prípade, že zamestnanci školy a poradenské zariadenie nepracujú koordinovane, resp. dochádza k neúplnému a zdĺhavému riešeniu problému. Odborní zamestnanci i pedagogickí zamestnanci, ktorí so žiakom pracujú, by sa mali vyvarovať odsudzujúcemu prístupu k žiakovi, zároveň nepodceňovať prípadný vnútorný konflikt žiaka, zohľadňovať vek, osobnostné vlastnosti a mentálnu kapacitu žiaka a každý jeho problém vnímať ako vážny. Nie je pritom nutné byť príliš direktívnym, naopak, skôr ísť cestou pozitívneho vzťahu založeného na dôvere.

Ak zákonný zástupca nedbá o riadne plnenie povinnej školskej dochádzky svojho dieťaťa, oznámi riaditeľ školy túto skutočnosť príslušnému orgánu štátnej správy a obci, v ktorej má zákonný zástupca dieťaťa trvalý pobyt.

Možné dôsledky neplnenia povinnej školskej dochádzky môžu mať vplyv aj na zákonných zástupcov v podobe odobratia prídavku na dieťa alebo príplatku k prídavku, straty náhradného výživného, zníženia rodičovského príspevku, prípadne iných obmedzení rodičovských práv. K tejto fáze dochádza iba v tom prípade, ak zákonný zástupca nevie/nechce vlastnými silami zabezpečiť plynulý chod povinnej školskej dochádzky.

Čomu sa vyhnúť:

- kritizovaniu, či už zo strany zákonného zástupcu, pedagóga alebo iného pedagogického a odborného zamestnanca,
- moralizovaniu žiaka, ale snažiť sa pátrať po prvotnom impulze, ktorý spustil kompenzáciu v podobe záškoláctva,
- bagatelizovaniu problému žiaka,
- stereotypnému pohľadu na situáciu,
- odsudzovaniu agresívneho správania žiaka, ktorý si neplnením povinností vydobýja pozornosť,

- uspokojeniu sa s nedostatočným zdôvodnením záškoláctva zo strany žiaka, resp. zákonného zástupcu s cieľom vyhnúť sa konfliktnej situácii.

Kompetenčné limity

V prípade, že pozadie záškoláctva a riešenie problému je nad rámec školy, resp. je záškoláctvo už hlboko zakorenené a miera a dosah rizikového správania ohrozujú mravný a sociálny vývin žiaka, je nutné, aby vedenie školy (v zastúpení môže aj triedny učiteľ) vyhľadalo pre žiaka odbornú pomoc. V prvom rade sa odporúča kontaktovať poradenské zariadenie.

Doplňujúce informácie

Kvalifikačné predpoklady

V zmysle zákona č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zoznam použitých metód:

- pozorovanie,
- rozhovor,
- dotazníkové metódy zamerané na diagnostiku osobnosti,
- analýza školských materiálov a produktov žiackej činnosti.

Zoznam organizácií:

- základná škola,
- stredná škola.

Použité zdroje

Zákon č. 245/2008 Z. z. zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

HRONCOVÁ J. – KRAUS B. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. 251 s. ISBN 80-8083-223-4.

BAKOŠOVÁ Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. 251 s. ISBN 9788096994403.

EMMEROVÁ I. *Záškoláctvo ako výchovný problém a možnosti jeho prevencie*. In Vychovávateľ: časopis pedagógov, roč. 56, 2007, č. 10, s. 3.

KYRIACOU C. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN 8071789453.

Medzinárodná klasifikácia chorôb, 10. revízia. Národné centrum zdravotníckych informácií, 2022.

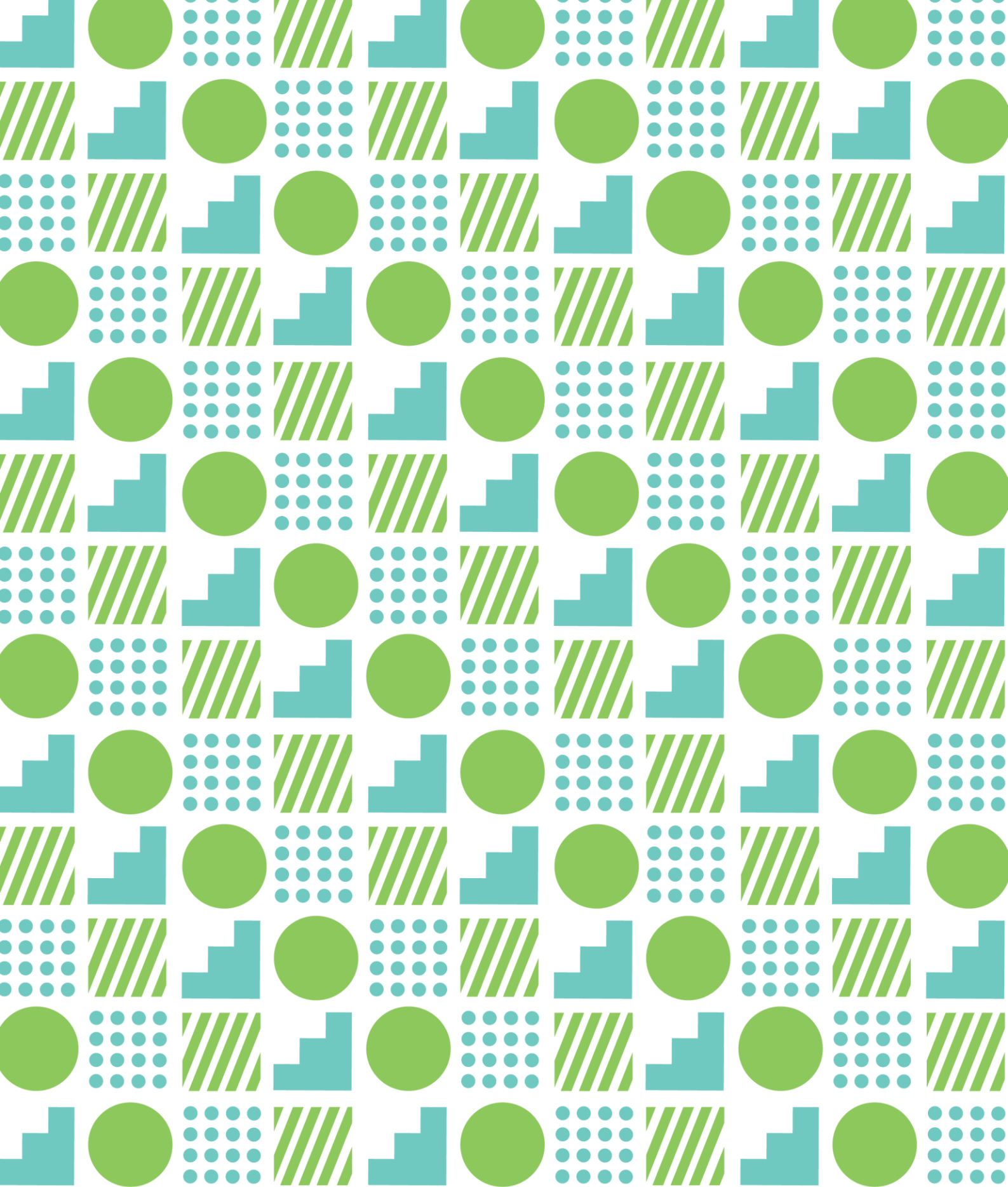
PÉTIOVÁ, M. *Záškoláctvo z pohľadu riaditeľov základných a stredných škôl*. In Prevencia. Informačný bulletin zameraný na prevenciu sociálnopatologických javov v rezorte školstva. Ročník XIII/2014, č. 3, str. 11.

SLOVÍKOVÁ, M. *Vývoj záškoláctva u žiakov základných škôl*. In Prevencia. Informačný bulletin zameraný na prevenciu sociálnopatologických javov v rezorte školstva. Ročník XVI/2017, č. 4, s. 11.

TOMAŠEKOVÁ, L. 2009. *Záškoláctvo ako závažný problém*. In: Vychovávateľ. Bratislava: Educatio, 2009, roč. LVIII, č. 4, 12/2009, s. 27 – 30. ISSN 0139-6919.

VÁGNEROVÁ, M. 2005. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-2461-074-4.

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce